

Typografie a publikování

ITY 2015/2016

5. přednáška

Bohuslav Křena

`krena@fit.vutbr.cz`

Téma přednášky: Bibliografické citace

- Obecná pravidla citování
- Norma ČSN ISO 690
- Citování v L^AT_EXu

Přebírání cizích textů

Doslovné přejímání původního textu

- ... se v technických pracích příliš často nepoužívá.
- Krátký text se dává do uvozovek,
delší text do zvláštního oboustranně odsazeného odstavce.
Někdy se navíc doslovná citace sází kurzívou.
- V \LaTeX u k tomu slouží prostředí `quote` a `quotation`,
která se liší pouze odstavcovou zarážkou.

Parafráze původního textu

- ... je popis problematiky vlastními slovy.
- I u parafráze musí být zcela jasné, který text je převzat.
- Toho se ale obvykle dosahuje obsahem a nikoliv formou.

Bibliografické citace

- **Citace** (*angl. reference*) – data popisující informační zdroj (nebo jeho část) dostatečně přesně a podrobně pro jeho identifikaci a vyhledání
- **Odkaz** (*angl. citation*) – údaj v textu (nebo jiném druhu obsahu dokumentu) na příslušnou bibliografickou citaci

Proč citovat?

- Aby bylo jasné, z jakých prací vycházíme.
- Uvádíme čtenáře do širších souvislostí.
- Abychom splnili podmínky autorského zákona.

Autorský zákon

§ 31

Citace

- (1) Do práva autorského nezasahuje ten, kdo
 - a) užije v odůvodněné míře výňatky ze zveřejněných děl jiných autorů ve svém díle,
 - b) užije výňatky z díla nebo drobná celá díla pro účely kritiky nebo recenze vztahující se k takovému dílu, vědecké či odborné tvorby a takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem,
 - c) užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu;

vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.

Citační etika

- **Citujte všechna díla, ze kterých jste čerpali.**

Pokud některé dílo neuvedete, vydáváte cizí práci za vlastní.

- **Pečlivě odlišujte vlastní myšlenky od převzatých pasáží.**

Jinak to může vypadat, že chcete cizí myšlenky vydávat za vlastní.

- **Uvádějte citace přesně a úplně.**

Jinak znesnadníte či znemožníte nalezení původního zdroje.

- Citujte pouze díla, která jste skutečně použili.

Nesnažte se ohromit čtenáře dlouhým seznamem „*použité*“ literatury.

- Neuvádějte citace svých vlastních děl, která s tématem nesouvisejí.

Porušení citační etiky může mít fatální následky.

Norma ČSN ISO 690

Aktuálně platná norma:

- ČSN ISO 690 *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Březen 2011.

Starší verze normy:

- ČSN ISO 690-2 *Informace a dokumentace – Bibliografické citace: Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části*. Leden 2000.
- ČSN ISO 690 *Dokumentace – Bibliografické citace: Obsah, forma a struktura*. Prosinec 1996.
- ČSN 01 0197 *Bibliografické citace*. Červenec 1970.
- Jsou zažité a mnohými stále dodržované.

Proč se normy (příliš) nedodržují?

- Lidé o normách nevědí.

Norem je velké množství a dá se žít i bez nich.

- Normy nejsou dostupné zdarma.

V obecném zájmu je, aby byly normy veřejné, známé a používané.

- Normy nejsou srozumitelné.

Abyste pochopili jednu, musíte si pořídit dalších deset . . .

- Normy mohou být v rozporu se zažitou praxí.

- Nízká motivace pro dodržení normy.

Normy jsou jenom doporučení a jejich použití je dobrovolné (vyjma veřejných zakázek).

- Dodržení norem bývá náročnější.

Principy vytváření citací

- **Jednotný** styl, formát a interpunkce.
Norma však styl ani interpunkci nedefinuje.
- Lze citovat celý dokument nebo jen jeho část.
Záleží na účelu citace a využití citovaného dokumentu.
- Přebírání bibliografických údajů z **primárních pramenů**.
 1. titulní strana
 2. rub titulní stránky
 3. obálka, deska vazby
 4. obal
 5. doprovodná dokumentace
- **Jasně oddělení** jednotlivých prvků citací.
interpunkcí nebo změnou řezu písma

Struktura citace

- Citace je složena z tematických celků (*polí*).

V poli se začíná velkým písmenem.

- Pole se obvykle oddělují tečkou a mezerou.

Rybička, J. *L^AT_EX pro začátečníky*. 3. vydání. Brno: Konvoj, 2003. ISBN 80-7302-049-1.

- Obvyklá struktura citace:

Tvůrci. *Název díla* [typ nosiče]. Vedlejší tvůrci. Vydání. Místo: vydavatel, datum vydání. Edice. Číslování v rámci jednotky. Standardní identifikátor. Dostupnost. Dodatečné informace.

Jména autorů

- Jméno prvního autora uvádíme ve tvaru:
 - a) příjmení, křestní jméno (jména)
Knuth, Donald Ervin
 - b) příjmení, iniciála křestního jména (iniciály křestních jmen)
Knuth, D. E.
- U dalších autorů (*pokud je to žádoucí*) a v angličtině naopak.
Leslie Lamport / L. Lamport
- Více autorů je vhodné oddělit (například) čárkou.
Knuth, D. E., Lamport, L.
- Při více jak třech autorech lze vybrat nejvýznamnějšího.
Rábová, Z., et al. / Rábová, Z., aj.
- Lze použít i kapitálky (v normě jsou jako příklad používány verzálky).
RÁBOVÁ, Z. / RÁBOVÁ, Z.
- Tituly a vědecké hodnosti se neuvádějí.

Název

- Sází se *kurzívou*.
- Má-li pramen podnázev, odděluje se od názvu obvykle dvojtečkou.

Myslíme v jazyku Java: knihovna programátora

- Není-li podnázev důležitý pro identifikaci, vypouští se.

Ve zvoleném příkladu ho však vypustit nelze, protože citace *Myslíme v jazyku Java* může být:

1. *Myslíme v jazyku Java: knihovna programátora*
2. *Myslíme v jazyku Java: knihovna zkušeného programátora*

- Za názvem lze uvést překlad názvu nebo původní název.

King Lear [Král Lear]

Král Lear [King Lear]

Typ nosiče

- Uvádí se u elektronických zdrojů a v případě potřeby i u dalších zdrojů.
- Uvádí se za názvem v hranatých závorkách, např.

[online]

[online databáze]

[CD]

[DVD]

[počítačový program]

[elektronická pošta]

[fotografie]

[mapa]

[notový zápis]

...

Martinek, D. *Jak citovat jiné autory* [online]. Poslední modifikace: 24. února 2008.
[vid. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.fit.vutbr.cz/~martinek/latex/citace.html>.

Vedlejší tvůrci

- Uvádí se včetně své role.
- Vedlejšími tvůrci mohou být:
 - editoři,
 - redaktoři,
 - překladatelé,
 - ilustrátoři,
 - ...

Křena, B. Podpora pro analýzu stavových prostorů objektově orientovaných Petriho sítí. In: Baštinec, J., Diblík, J., editoři, *Sborník prací studentů a doktorandů*. Brno: CERM, 2000, s. 192-194. ISBN 80-7204-155-X.

Křena, B. The Graph Isomorphism Problem. In: Arnošt, V., editor, *Proceedings of 7th Conference Student FEI 2001*. Brno: VUT v Brně, 2001. Vol. 2, s. 343-347. ISBN 80-214-1860-5.

Citace elektronických zdrojů

- Elektronické zdroje i odkazy na ně jsou značně specifické.
- Kvůli častým změnám se uvádí **verze** nebo **datum aktualizace**. Zaznamenává se v termínech zdroje.

rev. 1. března 1997

Version 3.1

5th edition

- U online zdrojů se uvádí datum skutečného otevření.

[vid. 1997-07-28]

[viděno 3. září 2006, 12:28]

[přístup 20 March 1990]

- Pro online dokumenty je nezbytné uvést dostupnost.

Dostupné z: <http://www.fit.vutbr.cz>

Rostamian, Rouben. *A Prosper tutorial* [online]. Created in January 2003.

[vid. 2013-04-04]. Dostupné z: <http://www.math.umbc.edu/~rouben/prosper/>.

Poznámky k dalším polím

- Obvyklá struktura citace:

Tvůrci. Název díla [typ nosiče]. Vedlejší tvůrci. Vydání. Místo: vydavatel, datum vydání. Edice. Číslování v rámci jednotky. Standardní identifikátor. Dostupnost. Dodatečné informace.

- Vydání není nutné uvádět, jedná-li se o vydání první a není-li to explicitně v publikaci uvedeno.

Například u diplomových a podobných prací nemá vydání smysl.

- Pokud má zdroj mezinárodní standardní číslo (ISBN, ISSN, DOI[®], ...) je nutné ho uvést, protože jednoznačně identifikuje zdroj.
- Konečná podoba citace závisí na typu zdroje i na zdroji samotném. Je vhodné se inspirovat z citací zkušenějších autorů.

Soupis citací

- Citace lze umístit
 - **na konec textu** (vyžadováno pro kvalifikační práce),
 - na konec jednotlivých kapitol,
 - do poznámky pod čarou,
 - přímo do textu,
 - částečně do textu a částečně do poznámky pod čarou.
- Seznam citací může být seřazen podle
 - prvního prvku (autora) abecedně vzestupně (při stejném klíči pak podle roku vydání),
Vhodné pro odkazy přes autora a rok.
 - podle pořadí použití v textu.
Vhodné pro odkazy přes pořadová čísla.
- Způsob umístění citací však musí být v téže publikaci jednotný!

Odkazy na citace

- Nejsou-li citace umístěny přímo v textu, odkazujeme se na ně:
 - pořadovým číslem,
viz [1] lze nalézt v [12]
 - jménem autora a rokem vydání.
viz (Rábová, 2002) jak uvádí Martinek (2006)
 - Publikace jednoho autora ve stejném roce se rozlišují písmeny.
viz (Rábová, 2002a) jak uvádí Rábová (2002b)
- Formát odkazů na citace:
 - hranaté závorky – zažitý a běžně používaný způsob
 - kulaté závorky – použity v normě jako příklad
mezi techniky používaný méně často
 - horní index – při uvádění citací v poznámkách pod čarou
- **V seznamu citací nesmí být položky, na které není v textu odkaz.**
Takový zdroj buď nebyl v práci vůbec použit
nebo převzatá část nebyla řádně označena.

Bibliografické citace v \LaTeX

- Odkaz na citaci se vytváří příkazem `\cite{návěští}`.
- Soupis citací lze vytvořit dvojím způsobem:
 - jako prostředí `thebibliography`,
Soupis citací se vytváří ručně podobně jako v prostředí `enumerate`.
Vhodné pro menší dokumenty s nestandardním formátem.
 - nástrojem `BIB \TeX` .
Soupis citací je vytvořen automaticky.
Překlad na čtyřikrát `latex + bibtex + latex + latex`.
Často jsou dostupné citace přímo pro `BIB \TeX` .
Vhodné ve všech případech.

Prostředí thebibliography

```
\renewcommand{\refname}{Literatura}  
\cite{voj,has}
```

```
\begin{thebibliography}{99}
```

```
\bibitem{has} M. \v{C}e\v{s}ka, L. Ha\v{s}a, and T. Vojnar.  
Partial Order Reduction in Model Checking of Object-Oriented Petri Nets.  
In Proc. of EUROCAST'03, LNCS 2809, 2003. Springer.
```

```
\bibitem{voj} T. Vojnar. Towards Formal Analysis and Verification  
over State Spaces of Object-Oriented Petri Nets. PhD. thesis,  
Brno University of Technology, Brno, Czech Republic, 2001.
```

```
\end{thebibliography}
```

- Předefinováním `\refname` lze změnit titulek.
- Číslo 99 určuje šířku odkazů.

Prostředí thebibliography

[2, 1]

Literatura

- [1] M. Češka, L. Haša, and T. Vojnar. Partial Order Reduction in Model Checking of Object-Oriented Petri Nets. In Proc. of EUROCAST'03, LNCS 2809, 2003. Springer.
- [2] T. Vojnar. Towards Formal Analysis and Verification over State Spaces of Object-Oriented Petri Nets. PhD. thesis, Brno University of Technology, Brno, Czech Republic, 2001.

BIB_TE_X

- Realizován jako nadstavba nad prostředím `thebibliography`.
Po překladu se zkuste podívat do souboru `.bbl`.
- Soupis citací se vytvoří příkazem `\bibliography{bib1,bib2}`,
kde `bib1` a `bib2` jsou BIB_TE_X databáze (`.bib`).
- Způsob sazby citací určuje příkaz `\bibliographystyle{bibstyl}`,
kde `bibstyl` je stylový soubor (`.bst`).
 - `plain` – číselné citace
`[1]`, `[3]`, `[15]`
 - `alpha` – odkazy přes zkratku příjmení autora (autorů) a roku
`[A+03]`, `[ABS01]`, `[Češ94]`
 - `apalike` – odkazy přes příjmení autora a rok
`[Abdulla et al., 1998]`, `[Annichini et al., 2001]`, `[Češka, 1994]`
 - `acm` – číselné citace, ale nejdříve jméno kapitálkami
PETRI, C. A. *Kommunikation mit Automaten*. PhD thesis, Institut für
Instrumentelle Mathematik, University Bonn, Germany, 1962.
Available as Schriften des IIM Nr. 2. (In German).

Formát BIB $T_{E}X$ databáze

Definice v .bib souboru

```
@InProceedings{Krena:2000:PodporaAnalyzyOOPNcz,  
  author =      "B. K\v{r}ena",  
  title =      "{Podpora pro anal\'{y}zu stavov\'{y}ch prostor\r{u}  
                objektov\v{e} orientovan\'{y}ch Petriho s\'{\i}t\'{\i}}",  
  pages =      "192--194",  
  editor =      "J. Ba\v{s}tinec and J. Dibl\'{\i}k",  
  booktitle =   "Sborn\'{\i}k prac\'{\i} student\r{u} a~doktorand\r{u}",  
  address =     "Brno, \v{C}esk\'{a} republika",  
  isbn =        "80-7204-155-X",  
  year =        2000,  
  month =       may,  
  publisher =   "Akademick\'{e} nakladatelstv\'{\i} CERM, s.r.o.",  
}
```

Může zde být použita i česká diakritika, ale pouze při vkládání do českých dokumentů.

Použití v .tex souboru

```
\cite{Krena:2000:PodporaAnalyzyOOPNcz}
```

BIB_{T_EX} × ČSN ISO 690

- BIB_{T_EX} v mnoha směrech ČSN ISO 690 nerespektuje.
Anglické výrazy, odlišné pořadí prvků, nesází ISBN a ISSN ...
- Činnost BIB_{T_EX}u však lze normě přiblížit
 - využitím stylu `czechiso` nebo `czplain`,
 - vytvořením vlastního stylu nástrojem `makebst`,
 - ruční úpravou vybraného `bst` souboru.
- Odlišnosti způsobené použitím BIB_{T_EX}u jsou však tolerovány.
Sama norma říká:

Normu nelze použít na počítačově generované citace.

Doporučení pro kvalifikační práce

- **Dodržovat citační etiku.**

Citace si systematicky zapisovat již při studiu problematiky.

- Soupis citací uvést na konci textu.
- Na citace se odkazovat přes autora a rok.

Pro praktičtější orientované práce použít odkazy přes čísla.

- Seznam citací seřadit podle jména autora (a roku).

Při řadě online zdrojů bez autora seřadit podle pořadí odkazů.

- Pro zpracování citací používat $\text{BIB}\text{T}_\text{E}\text{X}$.

Drobnými rozdíly oproti ČSN ISO 690 se nezabývat.

- **Zvolená rozhodnutí předem probrat s vedoucím práce.**

Ušetříte čas s pozdějším přepracováním . . .

- Někteří *hodnotitelé* si na základě úrovně bibliografických citací vytvoří názor na kvalitu celé práce.

Pokud si autor dal záležet i na správném citování, bývá práce precizní.

Použité zdroje (1/2)

- *Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) č. 121/2002 Sb., § 31 Citace*
- *ČSN ISO 690 Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů. ÚNMZ, březen 2011.*
- *ČSN ISO 690-2 Informace a dokumentace – Bibliografické citace: Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části. ÚNMZ, leden 2000.*
- *ČSN ISO 690 Dokumentace – Bibliografické citace: Obsah, forma a struktura. ČNI, prosinec 1996.*
- *P. Boldiš: Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 (01 0197)*
<http://www.boldis.cz/citace/citace.html>

Použité zdroje (2/2)

- Z. Rábová, et al.: *Pravidla pro bibliografické citace*
<http://www.fit.vutbr.cz/info/statnice/bibcitace.html>
http://www.fit.vutbr.cz/info/statnice/bib_citace.html
- D. Martinek: *Jak citovat jiné autory*
<http://www.fit.vutbr.cz/~martinek/latex/citace.html>
- D. Martinek: *L^AT_EXové speciality: Český styl pro BIB T_EX*
<http://www.fit.vutbr.cz/~martinek/latex/czechiso.html>
- R. Pyšný: *BIB T_EX styl pro ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2*. Brno, 2009.
56 s. Bakalářská práce. FIT VUT v Brně. Vedoucí práce Křena, B.
- J. Rybička: *L^AT_EX pro začátečníky*